

ACHTER DE SCHERMEN

nieuwsbrief van het Willem Elsschot Genootschap v.z.w.

jaargang 4 — nummer 2
oktober 2002

Onuitgegeven Elsschot

Op 14 mei was de Belgische oud-premier Mark Eyskens gastspreker op het tweede benefietdiner 'Lijmen bij dwaallicht' van het Willem Elsschot Fonds, een enigszins op Boorman geïnspireerde onderafdeling van het Willem Elsschot Genootschap.

's Anderendaags schreef editorialist Luc Van der Kelen in *Het Laatste Nieuws*: 'Mark Eyskens ontdekt "onuitgegeven" Elsschot' (zie ook onze mediabijlage). Het betrof een politieke satire over een miljardenschandaal in de melksector, die de spreker zou hebben ontdekt in de papieren van zijn vader. De krant noemt de voordracht 'een juweeltje van Eyskensiaanse humor, waarbij de gelijkenis met de huidige politieke generatie ten zeerste gewild is'.

Het moet gezegd, heel wat aanwezigen stonden aanvankelijk op het verkeerde *been* tijdens de geanimeerde voordracht van de gewezen eerste minister. In deze *Achter de schermen* leest u een flink ingekorte versie van de lezing. Leden die graag de integrale tekst willen doornemen kunnen terecht op onze website (1).

Even surfen doorheen de rijk geïllustreerde website van de Minister van Staat (2) zal nog andere onvermoede talenten van de staatsman blootleggen.

Op 27 november te Amsterdam en op 28 november te Leuven, organiseren we samen met The American Book Center een seminarie over literair vertalen met Elsschots oeuvre als voornaamste insteek. Het organisatiecomité legt nu de laatste hand aan de inhoudelijke invulling van het programma, waarover u afzonderlijk geïnformeerd wordt. Maar reserveer deze data alvast in uw agenda!

(1) — www.weg.be
(2) — www.eyskens.com

Cyriel Van Tilborgh
Voorzitter

Willem Elsschot,

sublimeerder van banaliteit

Mark Eyskens

Geen grote liefde

Van Willem Elsschot kan ik niet beweren dat hij mijn eerste grote literaire liefde is geweest. Als collegestudent had ik uiteraard van hem gehoord en zijn naam werd ook wel eens tijdens de lessen Nederlandse letterkunde aan het Sint-Pieterscollege vermeld, maar spaarzaam en met enig voorbehoud. Want Willem Elsschot behoorde niet tot die schare katholieke Vlaamse schrijvers die alles voor Vlaanderen en Christus veil hadden.

In die tijd was Willem Elsschot nog springlevend – een hinderlijk maar weliswaar voorbijgaand nadeel dat zich meestal tegen de schrijver keert, zolang hij ademt – en het gebeurde dat ik over hem wat vernam in de krant, al dan niet geïllustreerd met een foto van zijn netjes geklede en goed verzorgde gestalte. In zekere zin was deze sporadische aanwezigheid in de pers niet van aard om bij mij het prestige van wie dan ook te vergroten, want ik wist toen reeds van huize uit dat je voorzichtig om moet springen met een bericht in de krant: berichten blijken vaak niets anders dan geruchten, met een misleidend waarheidslabel bekleed. Aan de toenmalige faculteit Wijsbegeerte en Letteren volgde ik, als aanloop tot mijn studie rechten aan de K.U.Leuven, met ochtendlijke gedre-

▲ Fred Chaffart introduceert de Belgische oud-premier Mark Eyskens, gastspreker op het tweede benefietdiner 'Lijmen bij dwaallicht' van het Willem Elsschot Fonds.

venheid het college Nederlandse literatuur, scherpzinnig en innig gedoceerd door Albert Westerlinck. Maar ook hij deed niets om Elsschot bij mij echt beminnelijk te maken. Ik vond overigens dat de Olympos van de literaire glorie slechts kon worden bewoond door auteurs, en dan vooral en bij voorkeur door verdoemde dichters, die hun mansarde hadden geruild voor het eeuwige leven om, het voorhoofd met laurierkransen omringd, op ongeennaakbare hoogte verzen en neerbliksemende teksten te wisselen met Dante, Shakespeare en Goethe. Wie was bovendien die Elsschot, behalve een pseudoniem van een zekere Alfons De Ridder? Ik had weliswaar gelezen over en in *Lijmen* en *Kaas*, maar ik had de indruk dat de schrijver mij op het verkeerde been – wat chronologisch na 'lijmen' komt – wilde zetten door thema's, personages en *faits divers* te slijten, die naar mijn gevoel elke verhevenheid misten. Multatuli begon zijn *Max Havelaar* natuurlijk ook met koffievervingen en Hollandse handelspraktijken maar dat duurde nauwelijks een paar pagina's, waarna de bevlogen, hemelbestormende wereldhervormer die Douwes-Dekker was, hoge toppen van humane grootmoedigheid ging scheren. Hij was tenminste een soort bevrijdingstheoloog *avant la lettre*. Bij Elsschot echter bleef het allemaal zakkelijk, dagelijks en laag bij de gronds. Hij leek mij een auteur met weinig verbeelding en nog minder ide-

aal, die zijn banale bestaan van mislukt zakenman afreageerde in meestal dunne verhaaltjes over een wat sjacherige venter van gebakken lucht, een zekere Laarmans, die onverkwikkelijk door bijna al zijn romans slenterde, maar er nooit in slaagde tragisch zelfmoord te plegen of in een vlaag van opstandige razernij een paar van zijn medemensen om te brengen.

Vlijtig student

In mijn hoedanigheid van vlijtig student leerde ik wel het een en het ander over het leven van Elsschot, de bakkerszoon die als een balorig leerling van de middelbare school werd weggestuurd. En dan aan een leven was begonnen van *poète maudit* en daarvoor naar Parijs uitweek, in het spoor van Charles Baudelaire. Hij

pleegde er puberale verzen en versierde er vrouwen, wat hem stof opleverde voor zijn eerste roman *Villa des Roses* (1913). Maar teruggekeerd naar Antwerpen bekeerde Alfons De Ridder zich tot meer levensernst: hij huwde met Fine, een van zijn jeugdliefdes, werd in een recordtempo licentiaat in de handels- en consulaire wetenschappen en kon een betrekking in de wacht slepen van handelscorrespondent. Nadien werd hij directeur-uitgever van het 'Wereldtijdschrift', waarin hij meestal in het Frans gestelde artikels liet verschijnen over onderwerpen als 'de verzekering tegen de sterfte van paarden en vee'. De Eerste Wereldoorlog maakte een einde aan het netwerk dat Elsschot had opgebouwd met heel wat kennissen en vrienden in Nederland, zijn literaire werk verkocht vrij slecht en zijn financiële toestand zag er berooid uit. Na de oorlog echter gooide hij zich met veel enthousiasme in de reclamebusiness, een in die tijd nieuwe en beloftevolle economische activiteit. Uit die periode dateren ook zijn belangrijkste romans: *Een Ontgoocheling* (1921), *De Verlossing* (1921), *Lijmen* (1924), *Kaas* (1933), *Tsjip* (1934), *Pensioen* (1937), *Het Been* (1938) en *De Leeuwentemmer* (1940). Tijdens de Tweede Wereldoorlog kreeg Alfons De Ridder het in zijn professionele leven hard te verduren. In 1942 verscheen nog *Het Tankschip*. *Het dwaallicht* (1946) is zijn laatste roman, waarin hij drie in Antwerpen rond zwerfende Afghanen ten

tonele voert, die discussiëren onder meer over de cultuurverschillen tussen de volkeren, een thema dat vandaag de dag erg actueel is, maar dat kon Elsschot niet voorzien. Na de bevrijding had Elsschot in het tijdschrift *Rommelpot* een huldegedicht laten verschijnen gewijd aan August Borms, die wegens collaboratie met de vijand ter dood was veroordeeld. Dat geschrift was Elsschot bijna fataal want hij werd nu door heel wat Vlamingen tot het zwarte kamp gerekend. Jaren waren nodig om deze blunder goed te maken of te doen vergeten. Elsschot had nooit nazi-sympathieën vertoond maar bleek het slachtoffer van veel kwaadsprekerij, door afgunst geïnspireerd. Tot overmaat van ramp geraakte Elsschot ook nog verwickeld in een dispuut met de fiscus over een door hem op zijn auteursrechten verschuldigde belasting en kreeg hij een naheffing van 150 000 frank te betalen, wat in die jaren een enorm bedrag bleek te zijn. Maar in 1948 scheen er opnieuw wat licht voor Willem Elsschot toen *Het Dwaallicht* werd bekroond met de staatsprijs. Ter gelegenheid van zijn zeventigste verjaardag werd het literaire oeuvre van Elsschot, zeer tot zijn verrassing, ook gelauwerd met de Nederlandse Constantijn Huygensprijs, een prijs waarvan de auteur overigens nog nooit had gehoord. Dat moment van glorie werd echter versomberd door het feit dat hij niet werd verkozen tot lid van de Academie, ondanks de voordracht en de steun van Gerard Walschap. De zaakjes van Alfons De Ridder, reclameman en make-laar in publiciteit, floreerden echter heel behoorlijk, vooral toen hij voor de beroemde 'Snoecks Almanakken' belangrijke klanten wist te lijmen, onder andere Sabena. In 1957 verscheen zijn *Verzameld Werk* en begon hij voor een steeds groter wordend publiek voor te lezen uit zijn eigen romans. De lezing die hij aldus hield in Rotterdam op 24 april 1957 werd op band opgenomen en is legendarisch geworden. Elsschots laatste levensjaren werden versomberd door een zeldzame vorm van huidkanker, die zeer hinderlijk was. De cortisonen die de dokters hem voorschreven blezen zijn uiterlijk op zodat hij ervoor terugdeinsde nog in het openbaar te verschijnen. Tegen Simon Carmiggelt, de laatste die

hem bezocht, zegde Elsschot: 'Vertel aan de vrienden dat ik honderd jaar word'. Op 31 mei 1960 nadat hij zijn brieven had gepost, stortte hij op straat in elkaar en werd hij door behulpzame voorbijgangers in zijn huis gedragen en op de sofa in de woonkamer gelegd. 'Dank u, heren' waren zijn laatste woorden, niet echt inspirerend. En zeker niet te vergelijken met de laatste woorden van bijvoorbeeld Goethe, die 'meer licht' had gepreveld, een uitspraak waarover filosofen en literatoren zich sedert een paar eeuwen het hoofd breken teneinde er de diepzinnige bedoeling van te achterhalen. De schampere ironie van het noodlot en het toeval hebben ervoor gezorgd dat net een dag na Elsschots dood ook zijn echtgenote Fine overleed. Ze waren beiden 78 jaar oud en hun beider namen prijken verenigd op hetzelfde doodsbericht. Ze zijn ook bijgezet in de familiekerelder op het erepark van de begraafplaats Schoonselhof te Antwerpen. Met zijn laatste woorden 'Dank u, heren' is Elsschot er niet in geslaagd zich te verheffen uit de dagelijkse banaliteit van het leven: enigszins in de stijl van Socrates die stervend zijn vrienden eraan herinnerde dat hij nog een haan schuldig was. In onze extreem gemediatiseerde spektakelmaatschappij zijn laatste woorden, uitgesproken door bekende personen, blijkbaar goud waard. Er wordt jacht op gemaakt, ze worden bijgewerkt, verfraaid en opgepoetst, als ging het om zeldzame edelstenen. Toen Gaston Eyskens in de namiddag

▼ 'Lijmen bij dwaallicht': een sfeerbeeld

► (v.l.n.r.) Lou Nagels, W.E.G.-voorzitter Cyriel Van Tilborgh, vice-voorzitter en Elsschot-biograaf Vic van de Reijt en Jan - alias Tsjip - Maniewski.

van 3 januari 1988 overleed, kreeg ik vrij snel telefoonoproepen van journalisten, die mij vroegen naar de laatste woorden van mijn vader. Ik zei dat mijn vader geen laatste woorden had uitgesproken, waarop een onverlaat mij de vraag stelde of mijn vader dan wellicht voorlaatste woorden had geuit. Ik heb de hoorn meteen neergelegd.

Groeiende waardering

Mijn intense waardering voor Elsschot en zijn werk is gaandeweg gegroeid tijdens mijn studentenjaren en dit heb ik grotelijks te danken aan Marnix Gijsen. Gijsen, alias Jan-Albert Goris, was in mijn jonge jaren het ideaal van de hedendaagse schrijver en dichter, een intellectueel op de hoogte van wat gebeurde in de samenleving, onconventioneel, internationaal georiënteerd en modern. In zijn boeken stegen immers ook vliegtuigen op, daar waar de meeste Vlaamse heimschrijvers de mobiliteit – zoals dit thans heet – beperkten tot die van de ploegende boer die, zijn os achterna, door de akker struinde. Timmermans, zo aards en zo mystiek, een stadsgenoot van mijn vader, was reeds overleden in 1947, terwijl Stijn Streuvels zijn aardse Lijsternest bleef bewaken tot hij in 1969 op 98-jarige leeftijd overleed. Hij liet onbetwistbaar een aantal meesterwerken na, zoals de *De Vlaschaard* en *Het leven en de dood in de ast*, die mijn generatiegenoten evenwel beschouwden als laattijdige nabloeiers van de negentiende-eeuwse literatuur,

in navolging van Knut Hamsun. Marnix Gijsen was daarentegen van een totaal ander allooi. Hij was een wereldburger die op jonge leeftijd krachtige expressionistische gedichten had geschreven met ongemeen gedurfde beeldspraak. Hij was als mens niet alleen springlevend, maar ik hoorde elke zaterdag zijn typische, licht nasale stem op de radio als hij – als 'onze correspondent in Amerika, dr. Jan-Albert Goris' – verslag uitbracht over wat er in de Nieuwe Wereld reilde en zeilde. Mijn vader kende hem persoonlijk, ook omdat hij met hem contact had gehad aan de universiteit en later toen Goris fungeerde als secretaris van Frans van Cauwelaert. Als mijn ouders, mijn broer en ikzelf op zaterdagavond samen avondmaalden in

het pre-TV-tijdperk en naar het nieuws op de radio luisterden, maakte mijn vader steeds een autoritair gebaar, waarmede hij ons absoluut stilzwijgen oplegde, telkens Jan-Albert Goris aan zijn wekelijks praatje uit Amerika begon. Toen ikzelf naar Amerika ging studeren in 1956-58, leerde ik Gijsen in hoogsteigen persoon kennen, nadat ik met zijn vrouw – 'tante Julia', waarvan hij gescheiden leefde – kennis had gemaakt. Gijsen nodigde mij geregeld in zijn club uit voor de lunch. Ik keek enorm op naar de auteur van *Joachim van Babylon*, een voor mij baanbrekend literair product, met een gewaagde inhoud (zijn geloofsafvalligheid), dat de Nederlandse literatuur zowel vormelijk, taalkundig als inhoudelijk nieuwe wegen deed bewandelen. Bij mijn eerste ontmoeting met Marnix Gijsen – ik kon zijn zoon zijn – had ik enige drempelvrees en spande ik mij in mijn schuchterheid te onderdrukken. Tot mijn verbazing bleek echter Gijsen veel verlegener dan ikzelf en monsterde hij mij aan met een schuine, meestal neergeslagen blik. We spraken over politiek, over Amerika in de Koude Oorlog, over God, het belang van klassiek Grieks en over literatuur. Gijsen vroeg mij bij elke ontmoeting en met omfloerste stem of ik zijn boeken had gelezen en wat ik ervan vond. Vooral zijn *Klaaglied om Agnes* lag hem nauw aan het hart. Op een dag, toen ik over hem in het restaurant zat, zegde hij een vers op, terwijl hij in zijn bord keek. 'Ik moet de

schimmel van mijn stramme voeten wassen en rennen door het vuur en door het water plassen tot bij een ander lief in enig ander land. Maar doodslaan deed hij niet, want tussen droom en daad staan wetten in de weg en praktische bezwaren en ook weemoedigheid, die niemand kan verklaren en die des avonds komt wanneer men slapen gaat'.

Gijsen vroeg mij niet van wie deze versregels waren; ook niet of ik soms dacht dat hij ze had geschreven. Een overigens retorische vraag. Maar hij voegde er wel aan toe dat deze ongetwijfeld de meest pakkende en belangrijkste verzen waren uit het meest aangrijpende gedicht dat in de afgelopen honderd jaar in het Nederlands was geschreven. Toen legde hij mij uit dat Elsschot het gedicht 'Het huwelijk' op 28-jarige leeftijd had gemaakt en dat dit een erg jonge leeftijd bleek te zijn om zo schamper en indringend over het huwelijk te schrijven. Hij, Marnix Gijsen, had jarenlang zijn huwelijksproblemen als een molensteen voortgewenteld en er tot op zekere hoogte mee afgerekend in zijn *Joachim van Babylon*. Volgens Gijsen was Elsschots gedicht helemaal niet autobiografisch maar een sublieme verwoording, ook omwille van het inlevingsvermogen, van wat een oom van Elsschot in zijn huwelijk had meegemaakt. Volgens Gijsen was Elsschot een vrijwillig schizofreen, iemand die zich zelfbevredigend wentelde in persoonssplitsing. Overdag was hij een Dr Jekyll, de belachelijk zakelijke commerciant, slijmend lijmend, maar na zonsondergang werd hij een Mr Hyde, vol donkere passies, getormenteerd en strevend naar zelfoverschrijding en wereldverbetering.

Sedert dat gesprek was mijn visie op Elsschot totaal veranderd. Ik voelde mee met hem en las hem tussen de regels. Voor mij werd hij een stoïcijn, die zijn verdriet om de onvervulbaarheid van het menselijk bestaan moedig verbeet en optornde tegen veel dagelijkse onrechtvaardigheid, zoals Multatuli had gedaan, maar zonder grootsprakelijke theatraliteit. Elsschot werd voor mij een makeelaar in nobele gevoelens die hij verpakte, ten einde niemand tot last te zijn, in sarcasme, zelfspot en zelfs cynisme, als het hem te machtig werd. Elsschot, het deftige burgermannetje, gehuld in zijn zorgvuldig geperst driedelig pak als in een harnas en die, dank zij zijn grijze snor, ook iets had van een gepensioneerde Britse kolonel, was in feite een flamboyante, romantische Lord Byron, steeds zielelijke verliefd op zichzelf, op de mooie vrouwen die hij ontmoette, op de wereld. Hij droomde ervan te paard met wapperende haren door het landschap te galopperen, terwijl praktische bezwaren hem gekluisterd hielden aan zijn kantoorkruk om er

gluiperig en om den brode loense zaakjes te verrichten.

Tijdens latere jaren zou ik Gijsen nog verscheidene malen ontmoeten, tot een paar maanden voor zijn dood in 1984, soms in gezelschap van mijn goede vriend Marc Galle, onder meer in de flat die hij bewoonde te Brussel aan het de MeeÛsquare. Gijsen sprak steeds moeizamer en leek geen zeer hoge dunk te hebben van de nog in leven zijnde schrijvers. Gelukkig was Elsschot gestorven in 1960.

Het archief van Eyskens senior

Bij de dood van mijn vader ontdekte ik in het overloze archief, dat hij al die jaren had opgestapeld, een aantal brieven die hij met Elsschot had gewisseld. Hun epistolaire ontboezemingen – overigens vrij sporadisch – betroffen de teloorgang van de Nederlandse letteren en de ondankbaarheid van hun strijd voor het 'Algemeen Beschaafd Nederlands'. Mijn vader had reeds toen een hekel aan de taalvervuiling in de media en op de radio. Hij vond dat iemand als Elsschot meer moest doen aan de promotie van correct taalgebruik in de reclame en de publiciteit. Willem Elsschot en Gaston Eyskens mogen zich zalig prijzen dat ze niet meer leven aan het begin van de 21ste eeuw, nu dagelijks debiele reclameboodschappen in de ether worden gestuurd in een brabbeltaal die naar verluidt gelijk is op de oerklanken 3 miljoen jaren geleden uitgestoten door onze verre voorouders. *'On n'arrête pas le progrès'*.

In een brief van 17 mei 1957 schrijft Elsschot aan mijn vader dat hij een gedurfd project op stapel heeft staan, namelijk het neerschrijven van een politieke satire waarin 'de handel en wandel van de politieke klasse zal worden gegispt, met de bedoeling niet ze te kleineren maar ze te louteren' en of hij mijn vader mocht vragen 'een kritische beoordeling uit te brengen' over een hoofdstuk van zijn manuscript dat hij 'hierbij gevoegd' opstuurde, in een, 'helaas, erg onfris en slecht getypte versie', waarvoor zijn excuses. Bij nader toezicht bleek de Elsschotbrief inderdaad vergezeld van een twintigtal op dun doorslagpapier getypte bladzijden, vol schrappingen, aanvullingen in de marge en pijlverwijzingen naar zinnen op hogere of lagere regels. In zijn oude dag is Elsschot gaan schrijven, althans wat de materiële schriftuur betreft, op de wijze van Marcel Proust, als een octopus die zijn tentakels uitspreidt over de bladspiegel, wat de ontcijfering en de leesbaarheid tenzeerste bemoeilijken. Toch ben ik in staat, na heel wat geduldige inspannin-

▲ Gastspreker Mark Eyskens, tijdens 'Lijmen bij dwaallicht' over 'Willem Elsschot, sublimeerder van banaliteit'.

gen, een (ingekorte) versie vrij te geven van een onvoltooid hoofdstuk uit een blijkbaar nooit gepubliceerde roman van Elsschot. Deze niet onbelangrijke tekst, althans vanuit een literair-historisch standpunt, heb ik nooit eerder ter beschikking gesteld van de letterkundige gemeenschap in Vlaanderen, omdat ik wilde voorkomen dat allerlei academici, neerlandici, spraak- en taalkundigen, linguïsten, deconstructivisten, Gestaltpsychologen, taaltechnenuten, syntaxici, cultuursemiotici, rederijkers, interartistieke comparatisten, editiewetenschappers, dialectologen, lettervreterers, klinkerkraakers, plagieerders en specialisten van middel- en middelmatig Nederlands zich van Elsschots tekst zouden hebben meester gemaakt om er literair zagemeel van te maken. In onze steeds meer rechtstreekse democratie lijkt het mij billijk dat de lezer in aanmerking komt om eerst recht te hebben op een literaire primeur en dat is de reden waarom ik de, bij mirakel en dank zij God weet welke deus ex machina gevonden, Elsschottekst laat afdrucken, tot spijt van wie het benijdt. De onleesbare passussen zijn naar best vermogen ingevuld.

In onderhavige tekst zijn de meeste Elsschottiaanse ingrediënten aanwezig: Britse humor *'to pronounce with a stiff upper lip'*, vlijmscherp huidvillend sarcasme, personages die als zovele Laarmansen en Boormannen politiek stuntwerk uitoefenen, en zelfs – in de laatste alinea's van het manuscript – een kaas-scène, die duidelijk

verwijst naar Elsschots onvolprezen meesterwerk. Het hoofdstuk, zoals terug gevonden in het archief van Gaston Eyskens, draagt als titel:

Melk, kaas en lijmen in de politiek

'De Eerste Minister besepte dat hij het initiatief opnieuw in handen moest nemen. Er diende dringend een schandaal te worden ontdekt, en bij ontstentenis hiervan uitgevonden, ten einde de aandacht van de politieke krabbemand af te leiden van het echte en onoplosbare probleem: de sanering van de sociale zekerheid. De premier had een idee. Hij liet de minister van landbouw ontbieden voor een dringend maar ultrageheim overleg in zijn privé-woning. Beide mannen behoorden tot dezelfde partij en vertrouwden elkander,

althans voorlopig. Een kwartier later belde de landbouwminister aan. Na wat plichtplegingen met de echtgenote van de Eerste Minister, trokken de twee heren zich terug in het studeervertrek van de regeringsleider, waar de dossiers en de boeken chaotisch op de vloer lagen. De premier viel onmiddellijk met de deur in huis: "Frans, wij zitten met een schandaal!". "Hoezo?", reageerde de minister verbaasd. "Ja", zei de premier zeer kortdaat. "Er is een groot schandaal gaande in de melksector". "Ik weet van niets", zei Frans. "Dan weet je het vanaf nu", vervolgde de premier, steeds meer affirmatief. "Het gaat om fraude, invoer- en uitvoerheffingen van de Europese Economische Gemeenschap [nota van M.E.: toen Elsschot dit schreef was er nog geen sprake van de Europese Unie], die worden misbruikt, afgeleid, dubbel en driedubbel betaald, enz... Het is een geval van misbruik van overheidsmiddelen, oplichting, knevelarij, valsheid in geschrifte, corruptie, heling, afpersing, invloedswendel, wit wassen van zwart geld, en noem maar op. Het is een miljardenzaak. Verdachten zijn er. Maar nog geen echte daders. Politieke invloeden blijken ook gespeeld te hebben, zeker vanwege een drietal partijen. Kortom, de grootste melkfraudezaak sedert Romulus en Remus melk poogden af te tappen van de Etruskische wolvin. U herinnert zich toch!". Frans bleek hiertoe niet in staat, iets waaraan de premier

zich had verwacht. En hij dramde door. "Gelukkig zijn onze partijmensen er niet bij betrokken, waarschijnlijk vanwege hun zaligmakende naïviteit!" [...]

'De nieuwe onderzoekscommissie werd onder grote mediabelangstelling geïnstalleerd. Drie zittingen werden gewijd aan haar definitieve samenstelling en de te volgen werkwijze. Finaal werd besloten om al wie van ver of nabij met het melkschandaal kon te maken hebben, te horen. De volgende weken werden getuigen in speciale autobussen aangevoerd. Hoge ambtenaren kwamen in hun dienstwagens of met de metro tijdens de spitsuren. Er waren ook de tientallen voormalige ministers van landbouw, waarvan sommigen in rolstoelen werden binnen gereden, onder begeleiding van de geneesheer van het parlement, die in bepaalde gevallen infuusflessen boven hun zitplaatsen had laten bevestigen. Een paar oud-ministers waren trouwens overleden en waren bij vergissing uitgenodigd. Uiteindelijk werd aanvaard dat hun kinderen en kleinkinderen konden worden ondervraagd. Talrijke uitbaters van melkerijen, fabrikanten van platte kazen, yoghurts en botermelken werden naar de commissiezaal geloodst, alwaar de verwarring steeds groter werd. Wat trouwens in hoofde van de ingewijden ook de bedoeling was. De laatste reeks getuigen betrof de marktkramers en kaas- en melkverkopende kruideniers. Toen zij in het parlement de commissievergaderzaal naderden, kon hun komst reeds in de gang worden opgesnoven omdat zij de geuren en reuken van hun producten in hun kledij meedroegen. Een aantal vaste commissieleden, vatbaar voor kaasallergie, zag zich verplicht de vergadering te verlaten. Tijdens de laatste week van juli deelde de voorzitter mee dat de commissie, wegens de enorme hoeveelheid ingezamelde gegevens en informatie, wellicht de hele maand augustus zou moeten zeten. Een vooraanstaand commissielid veerde recht en stelde dat de ambtenaren die de werkzaamheden bijwoonden, de hele augustusmaand zouden nodig hebben om een voorverslag op te stellen. In september kon de commissie dan opnieuw bijeen komen ten einde van het voorverslag een definitief verslag te maken. Deze suggestie werd met eenparigheid goedgekeurd. Vooraleer met zomerreces te gaan, stelde de voorzitter voor dat de commissie een felicitatitelegram zou sturen naar de eerste ondervoorzitter, die vijftig jaar werd maar niet aanwezig kon zijn omdat hij deel nam aan een economische zending naar Patagonië en Ushuaia. De inhoud van het telegram hoefde niet te worden voorgelezen. Maar de voorzitter liet er veiligheids-

halve over stemmen. De zeer collegiale verjaardagswensen werden goedgekeurd met 13 stemmen voor, bij 7 tegen en 5 onthoudingen.'

Einde citaat. Vandaag behoort Willem Elsschot tot de allergrootste schrijvers van ons Nederlandse taalgebied. Daarbij heeft hij een universele dimensie weten te bereiken. Hij heeft immers met feilloos talent de ondraaglijke banaliteit van het dagelijkse bestaan verheven tot de tragiek van het menselijke leven. Een banaliteit, meesterlijk beschreven; een tragiek, meesterlijk verdrongen.

Boeken proeven op de Dag van het Literatuuronderwijs 2002

Janny Nijhof

'Boeken proeven. Over smaak en smaakontwikkeling' is het thema van de komende Dag van het Literatuuronderwijs op 1 november a.s. Het programma biedt vele interessante onderdelen voor (aankomend) docenten Nederlands, moderne vreemde talen en CKV1 in tweede fase, basisvorming en vmbo, of in het Vlaamse secundair onderwijs. Daarnaast zijn ook medewerkers van educatieve en

culturele instellingen en media- en bibliotheken van harte welkom.

In diverse lezingen en forumdiscussies zullen auteurs, wetenschappers, docenten en critici ingaan op vragen als: hoe ontwikkelt een (literaire) smaak zich? Wat is het geheim achter het recept van literatuuronderwijs waarin het (ook) om de lezer gaat? En hoe combineer je als docent je rol van gids en begeleider met die van smaakmaker?

Een smaakmaker in de letterlijke zin van het woord is in ieder geval topkok Cees Helder, chefkok van Parkheuvel in Rotterdam, het enige restaurant in Nederland met drie Michelinsterren. Hoogleraar Frits van Oostrom zal op bijzondere wijze samen met hem de raakvlakken tussen literaire en culinaire smaakontwikkeling verkennen. Schrijver en scenarist Kees van Beijnum belicht in 'Oesters proeven met Kees van Beijnum' verschillen en overeenkomsten tussen film en literatuur aan de hand van de spraakmakende verfilming van zijn boek *De oesters van Nam Kee*.

In het discussieforum 'Wereldsmaken' praten onder meer bijzonder hoogleraar Leesgedrag Dick Schram en de jonge Marokkaanse auteur Said el Haji over de verschillen in smaak(ontwikkeling) tussen allochtone en autochtone leerlingen, en de vraag hoe je hier als docent mee om moet gaan.

De smaak van de docenten zelf is het onderwerp van de talkshow 'Zeeman met leraren'. Hierin bespreekt Michaël Zeeman de resultaten van BulkBoeks Smaakmakersenquête. Hoe kijken docenten aan tegen hun eigen smaakontwikkeling, hoe gaan zij in de klas om met hun persoonlijke voorkeuren, en welke boeken zouden zij liefst nooit meer op een literatuurlijst van een leerling aantreffen?

In kleinschalige, interactieve werkgroepen zal de nadruk liggen op toepassingen in de praktijk. Schrijfster Christine Otten, die vaak muzikale en literaire performances doet op scholen, vertelt over haar ervaringen met het vak CKV1, en Volkskrantrecensent Arjan Peters verzorgt onder het motto 'Recenseren is te leren' een workshop literaire kritiek. Samen met diverse docenten gaan de populaire jeugdboekenauteurs Bobje Goudsmit en Simone van der Vlugt in op onder andere het werken met de Jonge Jury en de leessmaak van leerlingen op het vmbo. Misdadauteur Henk Apotheker onderzoekt, samen met de deelnemers, of en hoe het kijken naar soaps het lezen van boeken kan stimuleren.

De Dag van het Literatuuronderwijs 2002 zal op bijzondere wijze worden afgesloten door niemand minder dan Jan Wolkers. In gesprek met het publiek vertelt hij over zijn inspiratiebronnen en persoonlijke smaakontwikkeling in de breedste zin van het woord.

Digitaal project rond Willem Elsschot

Op de Dag zullen Ronald Soetaert en Cor Geljon het officiële startsein geven voor het in werking stellen van de website 'Willem Elsschot digitaal', een primeur voor Nederland en België. De site die tot stand kwam op initiatief van de Nederlandse Taalunie is bedoeld om leraren bij het literatuuronderwijs te ondersteunen aan de hand van het nog altijd populaire werk van Willem Elsschot. De site biedt daarnaast leraren en leerlingen in zowel Nederland en Vlaanderen de gelegenheid te komen tot samenwerking en uitwisseling van ideeën. Nader onderzoek moet uitwijzen of aan dit initiatief een vervolg moet worden gegeven.

Het startpunt van de website wordt gevormd door (enkele pagina's uit) het eerste hoofdstuk van respectievelijk *Een Ontgoocheling* en *Het Dwaallicht*. Hierop volgt een leeswijzer voor het verder lezen van de roman, gebaseerd op de interpretaties en evaluaties van professionele lezers (bijvoorbeeld critici), leraren en leerlingen. Uiteraard ontbreken de verwijzingen naar relevante links of literatuur niet. Behalve op de Dag van het Literatuuronderwijs wordt de site ook gepresenteerd op de conferentie Het Schoolvak Nederlands (Gent, 15 november a.s.). Vanaf 1 november is de website openbaar op:

<http://memling.rug.ac.be/elsschot>

De Dag van het Literatuuronderwijs 2002 vindt plaats in de Doelen in Rotterdam. Belangstellenden kunnen zich aanmelden via www.boeklog.nl/dlo. Hier kan men ook terecht voor het volledige programma. De deelnamekosten bedragen € 100, inclusief koffie en thee, uitgebreid lunchbuffet, congressmap, nascholingscertificaat en het later toe te sturen Handboek Literatuuronderwijs 2003-2004.

ELSSCHOTTIANA

Niet zo duur als pakweg Elsschot

Bij het woord 'bibliofilie' denk je allicht aan personen die de vijftig al ruim gepasseerd zijn, en die met een wijntje van een goed jaar graag genoeglijk in een oud getijdenboek mogen snuisteren, verrukt door wéér eens een magistrale initiaal. Elias Leytens echter zit in de tweede licentie Germaanse Filologie en is op een *beheerste* manier bezeten van Karel van de Woestijne en Maurice Gilliams. [...] 'Met een studentenbudget kan je in de betere veilingen en antiquariaten niet echt veel doen. Nu heb ik met Van de Woestijne en Gilliams nog een beetje geluk, omdat die nog niet zo duur zijn als pakweg Elsschot. En met het geld van een vakantiejob kan ik me al eens iéts permitteren. Sommige edities kan je al kopen voor een paar tientallen euro, maar als ik bijvoorbeeld een van de eerste publicaties van Gilliams zou vinden voor 500 of zelfs 1.000 euro, zou ik niet lang aarzelen. Desnoods verkoop ik iets, om iets nieuws en mooiers te kunnen kopen.'

Ludo Meyvis, 'Bibliofielen in Leuven'. In: *Campuskrant. Tijdschrift van de K.U.Leuven* (18 april 2002), jrg. 13, nr. 11, p. 24.

Eigen boontjes

Eigen boontjes, zei ik, uit het diepst van mijn hart, want het is mijn aard. Welnu, als je van plan bent zo'n noest, onafhankelijk bestaan te leiden, noodzaakt je dat een vak te leren, en dat is goed, juist voor een schrijver. Ik heb, nog voor ik ook maar iets had gepubliceerd, een voorbeeld genomen aan Spinoza, die lenzenlijper van professie was; aan Kafka, die verzekeringsdeskundige was; aan Dostojevski, die officier was; aan Slauerhoff, die scheepsarts was; aan Bordewijk, die een advocatenpraktijk had; aan Elsschot, die een reclamebureau had; aan Nescio, die afdelingschef was op een handelskantoor.

Gerrit Krol, 'Niet met de vut. 60.000 uur op kantoor'. In: *Vrij Nederland* (20 april 2002).

Streuvels, Elsschot en het huwelijk

Een jaar na *De teleurgang van den Waterhoek*, in november 1928, verscheen een merkwaardige kerstnovelle van Streuvels, onder de titel *Kerstwake*. Het is

een somber verhaal waarin een oud koppel, Domien en Belle-Roze, op kerstavond bij het haardvuur op de komst van kinderen en kleinkinderen zitten te wachten (maar in de plaats daarvan een dievenbende op bezoek krijgen). In de schemertoestand tussen slapen en waken overloopt Domien zijn leven. Domiens gedachte aan een jonge fleurige Belle-Roze keert hier snel om in de wrange beschrijving van de oude man die al lang op zijn vrouw is uitgekeken. 'Streuvels als psycholoog', inderdaad. [...] Het is een scène die onwillekeurig enige reminiscentie oproept aan het onvergetelijke huwelijksgedicht van die andere grote Vlaamse auteur, Willem Elsschot.

Marcel De Smedt, 'Door Streuvels' ogen bekeken'. In: Piet Thomas (red.), *Streuvels en zijn biografen. Jaarboek 6 van het Stijn Streuvelsgenootschap*. Tielt, Lannoo, 2002, p. 271-272.

Mijnheer en Mevrouw Alfons De Ridder, alias Elsschot

Op 18 oktober 1982, toen hij in het ziekenhuis was voor een medische controle, kreeg Gilliams plotseling een hevige astma-aanval, gevolgd door een fatale hartstilstand. Aan zijn vriend Ludo Simons had hij laten weten wat zijn laatste wensen waren:

'Mijn stoffelijk overschot zal gecremeerd worden [...]. Indien het College van Burgemeester en Schepenen er de vergunning voor verleent, zal mijn asse op de begraafplaats Schoonselhof, op het erepark, een laatste rustplaats vinden, op voorwaarde mijnerzijds dat de asse van Maria, mijn wettige echtgenote, in dezelfde grafkuil begraven wordt zoals het eveneens geschiedde met het stoffelijk overschot van Mijnheer en Mevrouw Alfons de Ridder, alias Elsschot. Op onze grafsteen zullen ons beider namen vermeld worden.'

En zo gebeurde het.

Annette Portegies, 'Onzichtbaar voor wereldse ogen. Het leven van Maurice Gilliams tussen de regels'. In: A.M. Musschoot en B. Vanheste (samenstelling), *Gilliams, de veelkantige*. Z.pl., Vantilt, 2002, p. 97.

De Laarmans en de Boorman van Ons Erfdeel

Woorden van Luc Devoldere bij het afscheid van zijn voorganger Jozef Deleu van de Stichting Ons Erfdeel:

Ik zal het verder niet hebben over de dichter die Deleu is, en evenmin over de openbare figuur Deleu, over het personage, die onzuivere dubbelganger die in de hoofden van anderen leeft: de hoofdredacteur die elke fout ziet als het boek gedrukt is, de berekende rebel of galante wolf, de schaduwminister van Cultuur, het orakel van Rekkem, de Laarmans en de Boorman van de Stichting Ons Erfdeel, de organische intellectueel à la Gramsci die de openbaarheid zoekt om er zijn ongezoeten standpunten te formuleren, de man die zijn eigen afscheid tot in de kleinste details heeft gegisseerd.

Luc Devoldere, 'Waar het op aankomt'. In: *De Standaard* (6 mei 2002).

'Ne Pool, goddommel!'

Jurist en literatuurliefhebber Piet van Eeckhout:

Nu zitten ze weer aan de andere kant van de aardbol, achter tralies, afgesneden van familie en vrienden, en mogelijk door het optreden van de coach met een vijandige pers tegenover zich. En dat in Japan. Ik ben nooit in Japan geweest, en bij God: ik wens er niet heen te gaan ook. Ik moet denken aan een prachtige scène uit *Tsjip* van Willem Elsschot, als de hoofdpersoon in zijn stamkroeg vertelt dat zijn dochter met een Pool gaat trouwen. Waarna één van de vrienden van het biljart opkijkt en uitroept: 'Ne Pool, goddommel!'. Wel, zo zeg ik ook: Japan goddomme. Er is in mijn ziel geen zweem van de vlek van het racisme, maar ik zou er niet graag drie weken moeten zitten. Ik zal het met genoeg van thuis uit volgen, want voetbal blijft mij boeien. En ook al is 64 matches wat veel van het goede, eens om de vier jaar kunnen we dat wel de baas.

Koen Meulenaere, 'Gevangenis'. In: *Knack* (29 mei 2002).

'Duizendmaal mooier'

Het leukste adres in Parijs is natuurlijk dat van het door Willem Elsschot vereeuwigde pension in de Rue d'Armaillé: 'een straat van weinig aanzien'. Toen zijn *Villa des Roses* (1913) was verschenen, schreef Cornélie Noordwal dat ze Elsschots roman 'duizendmaal mooier' vond dan het ook al in Parijs spelende *Een huis vol mensen* (1908) van het echtpaar Carel en Margot Scharthen-Antink. Noordwal woonde bij de Eiffeltoren en schreef over haar appartement aan de

Quai de Grenelle in haar roman *Greet Hemming* (1912).

Sjoerd van Faassen, 'De spanning van Parijs'. In: *NRC Handelsblad* (7 juni 2002).

Kamerensemble versus uitgebreid symfonisch orkest

Wat er verder ook over (en op) *Siegfried* te zeggen valt, erg gewoon is het dus niet. Maar wie gewoone wil, die leze Elsschot.

Voor het verontwaardigd sputteren nu een aanvang neemt: jazeker, het compacte werk van de Antwerpse zakenman-schrijver is prachtig. Ik heb het gelezen, en nogmaals, en nogmaals, en weer – ik bemin het zeer. Maar als je het afzet tegen het oeuvre van Mulisch, dat is zoiets als een kamerensemble vergelijken met een maximaal uitgebreid symfonisch orkest – de verschillen springen in het oog, bedoel ik maar. De geest die Elsschots werk ademt, is die van een gevoelig, weemoedig jongetje, of van een zich verbijtende, zich vermannende middelbare meneer, al naar gelang. Het zijn intieme boeken, boeken die je bij wijze van spreken in bed leest, veilig verschanst onder de dekens, en waardoor je je zeer kunt laten ontroeren. Bij Mulisch heb je daarentegen vaak de neiging lachend op te springen uit je leesstoel – het is extravert werk, opwekkend, letterlijk en figuurlijk. Mulisch is dan ook altijd de nauwelijks te breidelen adolescent, enthousiast explorerend en daardoor ook enthousiasmerend, niet bang om te verdwalen ook, iemand die zijn artistieke intuïtie au sérieux neemt. Zoals hij het eens in een interview zei: 'Hier in Nederland zou men zeggen: dat gaat te ver, dat is te gek. Maar je moet te ver gaan. Dat is een wet die geldt voor alle kunst...'

Herman Jacobs, 'Als je geniaal wilt zijn, moet je te ver gaan'. In: *SD Letteren* (25 juli 2002).

Mensen die zelf uit hun doppen kijken

Wie zijn uw helden?

Poncke Princen, Annie Schmidt, Renate Rubinstein, Karel van het Reve, Levi Weemoedt, Theo van Gogh, Ayn Rand, Mark Twain en Willem Elsschot. Kortom: mensen die zelf uit hun doppen kijken en niet anderen nakletsen.

Martin Bons, 'Zelfportret. Pamela Hemelrijk'. In: *HP/De Tijd* (9 augustus 2002).

2 oktober 2002
W.E.G.-persconferentie

fotoreportage — foto's: © Alain Giebens

(1) Voorzitter Cyriel van Tilborgh leidt de persconferentie in goede banen en geeft de aanwezigen een voorproefje van nieuwe W.E.G.-projecten zoals de DVD-versies van Herman Verbeeck's theatermonoloog *Kaas* en Luc Philips' opname van *Villa des Roses*.

(2-3-4) Mark Pieters, uitgever bij Athenaeum - Polak & Van Genneep, presenteert de nieuwe delen 3 en 4 van Elsschots Volledig werk en de speciale uitgave van zijn *Verzen* met de bijhorende CD.

(5) Dr. Peter de Bruijn, medewerker aan het Constantijn Huygens Instituut en bezorger van het Volledig werk, geeft toelichting over deel 3 (*De Verlossing*) en deel 4 (*Lijmen/Het Been*).

(6) Eric Anthonis, Schepen voor Cultuur, Bibliotheken en Monumentenzorg van de stad Antwerpen.

(7) Jef Van Elst, aanverwant van "Pol Van Domburg", vertelt over *De Verlossing*.

(8) Ida De Ridder leest voor en geeft een heel nieuwe klank aan bekende en minder bekende dichtregels van haar vader: 'Geen drank noch lekker eten,/geen vreugd' of geene smart/die ooit mij zóó verhardt/dat ik U durf vergeten.'

COLOFON

Deze nieuwsbrief *Achter de schermen*, uitgegeven door het Willem Elsschot Genootschap v.z.w., verscheen in oktober 2002 in een oplage van 900 exemplaren, bestemd voor de leden van het W.E.G. en de pers.

Lezersservice

<http://www.weg.be>

info@weg.be

Bank

België: KBC Bank - Antwerpen
409-8578841-11

Nederland: ABN AMRO BANK - Putte
53.28.777.13

Secretariaat

Lijsterbeslaan 6 • B-2920 Kalmthout • België
tel: 03/666.78.70 • fax: 03/666.25.42

Redactie

Koen Rymenants (Koen.Rymenants@arts.kuleuven.ac.be)

Cyriel Van Tilborgh (cyriel.van.tilborgh@skynet.be)

Bestuur

Voorzitter: Cyriel Van Tilborgh

Vice-voorzitter: Vic van de Reijt

Bestuursleden:

Jan Maniewski

Walter Mees

Yvan De Roover

Ann De Rammelaere

Janny Nijhof

Sponsors W.E.G.

Alveko

Het Belang van Limburg

Canvas

Censydiam

Ernst & Young

Gazet van Antwerpen

De Groene Amsterdammer

KBC Bank & Verzekering

Knack-Weekend

De Morgen

Het Parool

Athenaeum – Polak & Van Gennep (Querido)

De Standaard

De Financieel-Economische Tijd

Uitgeverij Bas Lubberhuizen

Vlaams Fonds voor de Letteren

Vrij Nederland

VVL/BBDO